অধ্যায় ৪ ঃ জনসংখ্যা আৰু জীৱনৰ গুণগত মান

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ জীৱনৰ গুণগত মানৰ অর্থ
৪.৩.১ জীৱনৰ গুণগত মানৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ
৪.৪ জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জীৱনৰ গুণগত মান
৪.৪.১ জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰা কাৰকসমূহ
৪.৫ জনসংখ্যা শিক্ষাৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি জীৱনৰ গুণগত মান কিদৰে উন্নত কৰিব পাৰি?
৪.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৭ অধিক জানিবলৈ
৪.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৪.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- জীৱনৰ গুণগত মানৰ অর্থ আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে কিদৰে জীৱনৰ গুণগত মানত প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰে তাক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব আৰু
- জনসংখ্যা পৰিস্থিতিৰ প্রাসঙ্গিকতাৰ জৰিয়তে জীৱনৰ গুণগত মান কিদৰে উন্নীত কৰিব পাৰি তাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব ।

৪.২ পৰিচয়

পূর্বৰ অধ্যায়ত আমি জনসংখ্যা বিস্ফোৰণৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি আহিছো। সেয়ে বর্ত্তমান জনসংখ্যা বিস্ফোৰণে যে বিশ্বৰ মৌলিক সমস্যা সমূহৰ ভিতৰৰ এটা প্রধান সমস্যা তাক আপোনালোকে নিশ্চয় উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে। বিশেষকৈ আমাৰ দৰে উন্নয়নশীল দেশৰ ক্ষেত্রত ই সম্পূর্ণ সত্য কাৰণ এনে দেশত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ হাৰ অতি দ্রুত। ই আমাৰ দেশৰ কেৱল অর্থনৈতিক বিকাশতে নহয় বৰং সামগ্রিকভাৱে জীৱনৰ মান অটুট ৰখাৰ

ক্ষেত্রতো এক ভাবুকি স্বৰূপ হৈ পৰিছে। বৰ্ত্তমান জনসংখ্যা এনে এক ভয়ঙ্কৰ হাৰত বৃদ্ধি হবলৈ ধৰিছে যে ভৌতিক সম্পদসমূহ সেই অনুপাতে বৃদ্ধিৰ হাৰ বজাই ৰখাত বিফল হৈছে। আমাৰ দেশত মুঠ মাটিকালিৰ বিপৰীতে জনসংখ্যা অধিক, খাদ্য উৎপাদনৰ তুলনাত খাদ্য উপভোক্তাৰ সংখ্যা (বা ক্ষুধার্ত্তৰ সংখ্যা) অধিক, আমাৰ শিক্ষানুষ্ঠান বহুত অথচ অশিক্ষিতৰ সংখ্যা অধিক। নিবনুৱা সমস্যা অবিৰতভাৱে বৃদ্ধি হৈয়ে আছে। আমাৰ জীৱন ধাৰণৰ মানদণ্ডৰ উন্নয়নও অতি মন্থৰ। সেয়ে দেখা যায় শিক্ষাৰ প্রসাৰ, নিবনুৱা সমস্যা, দৰিদ্রতা, নাগৰিকৰ নূন্যতম সা-সুবিধাৰ লগত জড়িত সমস্যাসমূহ অতি সৎ উদ্দেশ্য আৰু সুপৰিকল্পনাৰ দ্বাৰাও সমাধান কাৰটো সম্ভৱ নহব যদিহে দেশৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ সমস্যাটোৰ লগত সম্পর্ক ৰাখি যথোচিত ব্যৱস্থা লোৱা নহয়। অর্থাৎ জন্ম নিয়ন্ত্রণ হ্রাসৰ ক্ষেত্রত ভাৰসম্যতা ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে যে ভৌতিক বা মানৱ সম্পদ উন্নয়নৰ যিকোনো পৰিকল্পনাই ব্যর্থ হব ই ধ্রুৱপ।

৪.৩ জীৱনৰ গুণগত মানৰ অর্থ

জীৱনৰ গুণগত মান এক জটিল ধাৰণা। ইয়াৰ সংজ্ঞা তথা ধাৰণাক লৈ জনসাধাৰণৰ মাজত যথেষ্ট মতানৈক্য থকা দেখা যায়। আভিধানিক অর্থ অনুযায়ী গুণগতই কোনো বস্তু বা উপাদানৰ সুন্দৰতা, শ্রেষ্ঠতা বা মূল্যক বুজায়। তাৰোপৰি যেতিয়া কোনো বস্তুৰ তুলনা কৰা হয়, তেতিয়া গুণগতই সেই বস্তুসমূহৰ মানদণ্ড বা শ্রেষ্ঠতাৰ মাত্রাক সূচায়। এই অর্থ অনুযায়ী জীৱনৰ মান বুলিলে এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ জীৱন প্রণালী বা জীৱন নির্বাহৰ মানদণ্ডক আন দেশৰ লগত তুলনা কৰাকে বুজায়। জীৱনৰ গুণগত মানে ব্যক্তি বিশেষৰ লগতে সমাজৰ বাবেও এক সুন্দৰ, উত্তম বা শ্রেষ্ঠ আৰু মূল্যবান জীৱন ধাৰণ প্রণালী গঢ় দিয়াত গুৰুত্ব প্রদান কৰে। সাধাৰণ অর্থত জীৱনৰ গুণগত মানৰ সংজ্ঞা এনেধৰণে আগবঢ়াব পাৰি যে দৈহিক প্রয়োজনীয়তাৰ সর্বোত্তম সন্তুষ্টিৰ লগতে শাৰীৰিক আৰু সাংস্কৃতিক প্রশমনৰ পৰিতৃপ্তিয়ে হৈছে জীৱনৰ গুণগত মান। ই সকলোৰে এক গ্রহণযোগ্য মতামত যে বর্দ্ধিত জনসংখ্যাই এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত যথেষ্ট প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰে।

যেতিয়া বর্দ্ধিত জনসংখ্যা আৰু সম্পদৰ সুলভতাৰ মাজৰ ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰা হয় , তেতিয়াহে গুণগত মান ৰক্ষা কৰা সম্ভৱপৰ। আধুনিক বিশ্বত জীৱনৰ গুণগত মানৰ উচ্চ শিখৰত উপনীত হোৱাৰ প্রতিযোগিতা ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছে। জনসংখ্যাৰ পৰিমাণ আৰু জীৱনৰ গুণগত মানৰ মাজৰ প্রতিযোগিতাৰ ফলস্বৰূপে জনসংখ্যা শিক্ষা ধাৰণাটোৰ বিকাশ সাধন হয় যিয়ে আপেক্ষিকভাৱে এক নতুন শৈক্ষিক উৎঘাটনৰ পথ মুকলি কৰে। যদিও ১৯৭০ চনৰ আগছোৱাতে আৰম্ভ হোৱা এক নতুন পৰিঘটনা তথাপি ই এক জনপ্রিয় শৈক্ষিক আন্দোলন হিচাবে পৰিগণিত হৈছে।

জনসংখ্যা শিক্ষাত জীৱনৰ গুণগত মানৰ ব্যাখ্যা এইদৰে আগবঢ়োৱা হৈছে—

i) **দৈহিক প্রয়োজনীয়তা ঃ** জীৱনৰ গুণগত মান মানুহৰ দৈহিক প্রয়োজনীয়তা যেনে অন্ন, বস্ত্র, বাসস্থান, পানী ইত্যাদি পূৰণৰ মাধ্যমেৰে ব্যাখ্যা কৰা হয়। ই সকলোৰে জ্ঞাত

যে জনসাধাৰণক পুষ্টিকৰ সুষম খাদ্য আৰু বিশুদ্ধ পানীৰ প্ৰয়োজন। তেওঁলোকক তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ বাবে পৰ্য্যাপ্ত পোহৰ আৰু প্ৰদূষণমুক্ত বায়ু প্ৰবাহিত বাসগৃহৰ প্ৰয়োজন। যদিহে এই প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ আশাব্যঞ্জকভাৱে পূৰণ হয়, তেন্তে আমি কব পাৰো যে জীৱনৰ গুণগত মানৰ উন্নতি সাধন হৈছে।

ii) **সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰয়োজনীয়তা ঃ** এইসমূহ প্ৰয়োজনীয়তাৰ অন্তৰ্গত আছে শৈক্ষিক আৰু নিয়োগৰ সুবিধা, স্বাস্থ্য আৰু চিকিৎসাৰ সুবিধা, আমোদ-প্ৰমোদৰ সুবিধা, ভাৱপ্ৰকাশৰ স্বাধীনতা, আৱেগিক সুৰক্ষা আৰু সৃষ্টিশীলতা বিকাশৰ সুযোগ। জীৱনৰ মানদণ্ড এই প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণৰ দ্বাৰাও নিৰ্ণয় কৰা হয় কাৰণ ই জীৱনৰ গুণগত মান উন্নত কৰাত নিশ্চিতভাৱে সহায় কৰে।

iii) **জনমূৰি আয় ঃ** জনমূৰি আয় হ'ল এখন দেশৰ জীৱন ধাৰণৰ মানদণ্ডৰ এটা সূচক। জনমূৰি আয় বুলিলে গড় হিচাবে প্ৰতিজন ব্যক্তি বছৰি লাভ কৰা ৰাষ্ট্ৰীয় আয়ৰ অংশ। উচ্চ জনমূৰি আয়ে উচ্চ জীৱন ধাৰণৰ মানদণ্ডৰ নিৰ্দেশ দিয়ে। আনহাতে নিম্ন জনমূৰি আয়ে জীৱন ধাৰণৰ নিম্ন মানদণ্ডক সূচায়। এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ প্ৰকৃত আয় নিৰ্ভৰ কৰে বিভিন্ন লোকৰ ওপৰত যেনে -অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ হাৰ, উপভোগৰ স্তৰ, খাদ্য আহৰণৰ ক্ষমতা, স্বাস্থ্য আৰু চিকিৎসা সেৱা, জনসাধাৰণৰ শিক্ষা ইত্যাদি।

৪.৩.১ জীৱনৰ গুণগত মানৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

উপৰোক্ত আলোচনাৰ ভিত্তিত, জীৱনৰ গুণগত মানৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- জীৱনৰ গুণগত মান এক বহল তথা জটিল ধাৰণা যাক এখন দেশৰ জন-জীৱনৰ লগত জড়িত বিভিন্ন কাৰকৰ দ্বাৰা নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হয়।
- ই জীৱনৰ এক প্ৰক্ৰিয়া যি ব্যক্তি বিশেষৰ লগতে সমাজৰ বাবেও এক সুন্দৰ, শ্ৰেষ্ঠ আৰু মূল্যৱান মানৱ জীৱন গঢ় দিয়াত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে।
- ই মানুহৰ বিভিন্ন দৈহিক, সামাজিক, আৱেগিক আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণৰ সন্তুষ্টিৰ লগত জড়িত।
- জীৱনৰ গুণগত মান হৈছে এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ প্ৰকৃত আয়ৰ পৰিণামৰ কাৰক।
- জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলায়। সেয়ে জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু সম্পদৰ সহজ লভ্যতাৰ মাজৰ সমতা/ভাৰসাম্যতা অটুট ৰখাত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা উচিত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ জীৱনৰ গুণগত মান বুলিলে আপুনি কি বুজে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ মানুহৰ মৌলিক দৈহিক প্রয়োজনীয়তাসমূহ কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ মানুহৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক প্রয়োজনীয়তা সমূহৰ এখন তালিকা প্রস্তুত কৰক

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ চমুটোকা লিখক

(i) জনসংখ্যা বৃদ্ধি

(ii) জনমূৰি আয়

৪.৪ জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জীৱনৰ গুণগত মান

জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জীৱনৰ গুণগত মান দুয়োৰে ইটোৰ লগত সিটোৰ সম্পর্ক থকা দেখা যায়। আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে সম্প্রতি বিশ্বৰ মৌলিক সমস্যাসমূহৰ ভিতৰত জনবিস্ফোৰণ এক প্রধান সমস্যা, বিশেষকৈ ভাৰতৰ দৰে উন্নয়নসীল দেশ এখনৰ বাবে, কাৰণ এনে দেশত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ বিশ্বৰ আন দেশতকৈ বহু পৰিমাণে বেছি। জনসংখ্যা বিস্ফোৰণৰ বাবে সামাজিক, অর্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক আৰু পৰিবেশত সমস্যাৰ সৃষ্টি হৈছে আৰু তাৰ পৰিণতি ভয়ঙ্কৰ গতিত বৃদ্ধি পাব ধৰিছে যে যথোপযুক্ত সময়ত ইয়াৰ ব্যৱস্থা গ্রহণ নকৰিলে মানুহৰ জীৱন নির্বাহৰ মানদণ্ড লক্ষণীয়ভাৱে অতি নিম্নগামী হোৱাৰ লগতে অতি প্রয়োজনীয় অন্ন, বস্ত্র, বাসস্থান, বিশুদ্ধ খোৱাপানী, সু-চিকিৎসা ব্যৱস্থা, সু-নিয়োগ ব্যৱস্থা, ব্যক্তিগত নিৰাপত্তা, আমোদ-প্রমোদৰ সু-ব্যৱস্থা, গুণগত শিক্ষাৰ অভাৱ দিনকদিনে বৃদ্ধি পোৱাটো খাটাং হৈ পৰিছে। এতিয়া আমি জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ কাৰকসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম যিয়ে জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত প্র ভাৱ বিস্তাৰ কৰে।

৪.৪.১ জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা কাৰকসমূহ

ব্যক্তিৰ জীৱনৰ গুণগত মানত প্ৰভাৱ পেলোৱা জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ মূল কাৰকসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

i) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জনমূৰি আয় ঃ** ব্যক্তিৰ জীৱনৰ গুণগত মান আৰু জনমূৰি আয়ৰ মাজত প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্ক থকা দেখা যায়। এটা জাতিৰ উন্নয়ন সেই দেশৰ জনসাধাৰণৰ জনমুৰি আয় আৰু জীৱন নিৰ্বাহৰ মানদণ্ডৰ ভিত্তিত বিবেচনা কৰা হয়। যেতিয়া জনসংখ্যা বৃদ্ধি হয় তেতিয়া নিয়োগ কম হোৱাৰ বাবে সঞ্চয়ো হ্ৰাস পায়। ফলস্বৰূপে, বিনিয়োগ হ্ৰাস আৰু মূলধনৰ গতিশীলতা মন্থৰ হয়। গতিকে মূলধন সৃষ্টি গঠনৰ হাৰ নিম্নগামী হয়। সেয়ে জীৱনৰ গুণগত মানৰ উন্নয়নৰ ক্ষেত্ৰত ই হেঙাৰ স্বৰূপ হৈ পৰে।

ii) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু খাদ্য যোগান ঃ** দ্ৰুতগতিত বৰ্দ্ধিত জনসংখ্যাই খাদ্যৰ চাহিদা আৰু যোগানৰ মাজত এক ব্যাপক ব্যৱধানৰ সৃষ্টি কৰে। খাদ্য সামগ্ৰী উৎপাদনৰ হাৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ হাৰৰ তুলনাত বহুত কম। ইয়াৰ পৰিণামস্বৰূপে প্ৰত্যেক চাৰিজন ব্যক্তিৰ ভিতৰত এজন পুষ্টিহীনতাত ভোগা দেখা যায়। আনহাতে প্ৰত্যেক চাৰিজন ব্যক্তিৰ মাজৰ দুজনেহে প্ৰতিদিনে আৱশ্যকীয় উপযুক্ত পৰিমাণৰ খাদ্যৰ মাথোঁ আধা অংশহে আহৰণ কৰে। পুষ্টিকৰ আহাৰৰ অভাৱৰ বাবে এক বুজন সংখ্যকলোক মানসিক আৰু শাৰীৰিক পঙ্গুতাৰ বলি হয়। এইদৰে জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ফলত জনসাধাৰণৰ জীৱন নিৰ্বাহৰ মানদণ্ডত বিৰূপ প্ৰভাৱ পৰা দেখা যায়।

iii) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু নিবনুৱা সমস্যা ঃ** নিবনুৱা সমস্যা আন এক ক্ষেত্ৰ যি দ্ৰুত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ দ্বাৰা বহলাংশে প্ৰভাৱিত হয়। কৰ্মৰত জনসংখ্যা ক্ষিপ্ৰভাৱে বৃদ্ধি হোৱাৰ প্ৰধান কাৰণ হৈছে জনসংখ্যাৰ দিশৰ পৰা যুৱকৰ সংখ্যা বৃদ্ধি। কিন্তু এই বৃদ্ধিৰ অনুপাতে নিয়োগৰ সুযোগ সুবিধা বৰ্দ্ধিত হোৱা নাই । বৃহৎ সংখ্যক নিবনুৱাই এখন দেশৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়নত গুৰুতৰ বাধাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

iv) **জনসংখ্যা আৰু প্ৰব্ৰজন ঃ** কম উন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহত গাওঁ অঞ্চলৰ পৰা নগৰ অঞ্চললৈ হোৱা প্ৰব্ৰজন এক সাধাৰণ পৰিঘটনা। সাধাৰণতে গাওঁ অঞ্চলৰ পৰা নগৰ অঞ্চললৈ প্ৰব্ৰজন ঘটে কৰ্ম সংস্থাপনৰ অনুসন্ধানত, ফলত নগৰসমূহ ঘনবসতিপূৰ্ণ হৈ পৰে আৰু বিভিন্ন পৰিবেশীয় সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। অস্বাস্থ্যকৰ বাসগৃহ, নিম্নমানৰ খাদ্য বা আহাৰ, প্ৰদূষিত পৰিবেশ ইত্যাদিয়ে জনসাধাৰণৰ মাজত বহু সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে যিয়ে অৱশেষত জীৱন নিৰ্বাহৰ মানদণ্ড নিম্নগামী কৰে।

v) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু আবাসগৃহ ঃ** জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ফলত অধিক বাসগৃহৰ প্ৰয়োজন হয় যিটো ভাৰতৰ দৰে উন্নয়নশীল দেশত ইতিমধ্যে ইয়াৰ নাটনিয়ে দেখা দিছে। বিশেষকৈ দেখা যায় যে নিম্ন আয়ৰ শ্ৰেণীৰ লোকসকলে বাসগৃহৰ

নাটনি আৰু ইয়াৰ চাহিদা বাৰুকৈয়ে অনুভৱ কৰে। ইয়াৰ পৰিণতিত নগৰ অঞ্চলৰ জনসংখ্যাৰ ৩০% লোক বস্তি অঞ্চলত বসবাস কৰে। উনয়নশীল দেশসমূহ অতিমাত্রা চৰকাৰৰ ওপৰত নির্ভৰশীল, জনসংখ্যাৰ অনুপাত অত্যাধিক, নিবনুৱা আৰু অর্ধ নিবনুৱাৰ হাৰ উচ্চ, আৰু সাক্ষৰতাৰ মান নিম্ন হোৱাৰ বাবে অর্থনৈতিক দিশত এতিয়াওঁ পিছপৰি আছে। সামগ্রিকভাৱে এনে বিভিন্ন সমস্যাই এনে উন্নয়নশীল দেশৰ উন্নয়নত যথেষ্ট অসুবিধাৰ সৃষ্টি কৰে। তদুপৰি, ক্ষিপ্রগতিত বৃদ্ধি পোৱা জনসংখ্যাৰ অনুপাতে বাসগৃহৰ যোগান ধৰাটো এক বৃহৎ প্রত্যাহ্বান। কেৱল জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ উচ্চ হাৰ হ্রাস কৰা পদ্ধতিৰ যোগেদি এই সমস্যা সমাধান কৰিব পৰা যায়।

vi) **জনসংখ্যা আৰু শিক্ষা ঃ** এখন দেশৰ মানৱ সম্পদ উন্নয়ন সম্ভৱ কেৱল শিক্ষাৰ দ্বাৰা। কিন্তু জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ফলত ছাত্র-ছাত্রীৰ বর্দ্ধিত সংখ্যা অনুযায়ী শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন কৰাটো এক প্রধান সমস্যাৰূপে পৰিগণিত হৈছে। এই সমস্যা দূৰীকৰণৰ বাবে আৱশ্যক এক বৃহৎ সংখ্যক বিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয়, শিক্ষক আৰু আন বহু সম্পদ। যদিও অধিক সংখ্যক উন্নয়নশীল দেশে নিৰক্ষৰতা দূৰীকৰণ বা নির্মূলকৰণ আৰু বিদ্যালয়লৈ যোৱা শিশুৰ নামভর্ত্তিকৰণৰ অনুপাত বৃদ্ধি কৰিবলৈ বিভিন্ন শৈক্ষিক আঁচনিৰ প্রয়োগ কৰিছে কিন্তু শিশুৰ বর্দ্ধিত সংখ্যাৰ লগত সমতা ৰক্ষা কৰি কার্য্যকৰী কৰিব পৰাকৈ এই আঁচনিসমূহ কৃতকার্য্য হোৱা নাই। ইয়াৰ উপৰিও শৈক্ষিক সমস্যাসমূহ কেৱল কিশোৰ বা যুৱচামৰ মাজতে সীমাৱদ্ধ হৈ থকা নাই কাৰণ ভাৰতবর্ষৰ এক তৃতীয়াংশতকৈ অধিক প্রাপ্তবয়স্কলোকেই নিৰক্ষৰ। সেয়ে প্রাপ্তবয়স্ক শিক্ষা আঁচনিৰ বাবে দৃঢ়পদক্ষেপ নললে শিশুসকলৰ মাজত নিৰক্ষৰতাৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পাব আৰু তেতিয়া জীৱনৰ গুণগত মান প্রাপ্তিৰ স্বপ্ন অসম্পূর্ণ হৈয়ে।

vii) **জনসংখ্যা আৰু স্বাস্থ্য ঃ** জীৱন নির্বাহৰ মানদণ্ডৰ আন এক সূচক হৈছে জনসাধাৰণে স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ বাবে লাভ কৰা সা-সুবিধাসমূহ। জনসংখ্যাৰ আকাৰৰ লগতে অর্থনৈতিক বিকাশৰ লগত স্বাস্থ্য সেৱাৰ সুলভ্যতাৰ প্রত্যক্ষ্য সম্পর্ক আছে। যি দেশত জনসংখ্যাৰ আকাৰ আৰু বৃদ্ধিৰ হাৰ উচ্চ তেনে দেশত চিকিৎসালয়ৰ প্রতি চিকিৎসক আৰু প্রতি বিছনাৰ বিপৰীতে জনসংখ্যাও অধিক হোৱা দেখা যায়। দ্রুত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ বাবে ৰাষ্ট্রসমূহে স্থাপিত কৰা স্বাস্থ্য কেন্দ্রসমূহৰ সেৱা উন্নত হোৱাৰ পৰিৱর্ত্তে অৱনতি হোৱাহে দেখা যায়। জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ তাৎক্ষণিক নিয়ন্ত্রণ অবিহনে এই স্বাস্থ্য কেন্দ্রসমূহ উন্নত কৰাৰ আশাও অতি ক্ষীণ বিশেষকৈ যিবোৰ কেন্দ্র আওহতীয়া দূর্গম অঞ্চলত অৱস্থিত।

viii) **জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু পৰিৱেশ ঃ** জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ পৰিণতিস্বৰূপে কিছুমান প্রধান পৰিবেশীয় সমস্যাৰ সৃষ্টি হোৱা দেখা যায়। জনসংখ্যা শিতানত প্রকাশ কৰা তথ্য অনুযায়ী ১৯৫০ চনৰ পৰা বর্দ্ধিত হোৱা জনসংখ্যাৰ ফলত ৮০% বৃষ্টি ঘন

বনাঞ্চল ধ্বংস কৰা হৈছে, ১০,০০০তকৈ অধিক বন্যপ্রাণী আৰু উদ্ভিদৰ প্রজাতিৰ বিলুপ্তি ঘটিছে, সেউজগৃহ গেছ নির্গমণৰ হাৰ ৪০০% বৃদ্ধি পাইছে, আৰু ভূ-পৃষ্ঠৰ আধাতকৈ অধিক ভূ-খণ্ড বাণিজ্যিক উদ্দেশ্যৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে যিটো বর্ত্তমানো প্রচলিত হৈ আছে (বৰুৱা, ২০০০)। পৰিৱেশ বিনস্তকাৰী এই কাৰকসমূহৰ বৃদ্ধিৰ লগে লগে ই শংকাৰ কাৰণ হৈ পৰিছে যে অদূৰ ভৱিষ্যতে বিশ্বৰ জনসংখ্যাই এক ভয়ঙ্কৰ জল নাটনিৰ সন্মুখীন হব পাৰে। জীৱকূলৰ মাজত এক পাৰস্পৰিক আন্তঃসম্বন্ধ আৰু আন্তঃনির্ভৰশীলতা বর্ত্তি থাকে। সকলোৱে এক খাদ্য শৃঙ্খলৰ (food chain) অংশীদাৰ হৈ থাকে যিটো জীয়াই থকাৰ বাবে এক সুস্থ গুণঅভ্যাস বা আচৰণ, কিন্তু ভয়ঙ্কৰ ৰূপত বাঢ়ি অহা জনসংখ্যা আৰু সদাবর্দ্ধিত মানৱ সমাজৰ ভিন্ন কার্য্য-কলাপে পৰিৱেশত বিৰূপ প্রভাৱৰ সৃষ্টি কৰিছে যিয়ে জীৱন ধাৰণৰ মানৰ ওপৰতো প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে।

ix) **জনসংখ্যা আৰু প্রদূষণ ঃ** জনসংখ্যাৰ আকাৰ আৰু প্রদূষণৰ মাজত এক প্রত্যক্ষ সম্পর্ক আছে। প্রাকৃতিক সম্পদৰ দ্রুত ক্ষয় আৰু বর্দ্ধিত জনসংখ্যাৰ দ্বাৰা সৃষ্ট আর্বজনাই পৰিৱেশৰ ওপৰত প্রচুৰ হেচাৰ সৃষ্টি কৰিছে। বিভিন্ন উদ্যোগ আৰু দ্রুতগতিত বাঢ়ি অহা যান-বাহন সমূহৰ ফলত এনে এক উচ্চহাৰত বায়ু প্রদূষণ হৈছে যিটোৱে মানুহৰ বাবে বিষাক্ত পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰিছে। অত্যাধিক জনবহুলে চহৰ-নগৰ সমূহত সঠিক স্বাস্থ্যসন্মত অনাময় ব্যৱস্থাৰ অভাৱ ঘটাইছে । তাৰোপৰি জনসাধাৰণৰ ইয়াৰ বাবে আৱশ্যকীয় নূন্যতম সজাগতাৰো অভাৱ দেখা যায় কাৰণ তেওঁলোকে নিজেই নিজৰ পৰিৱেশ প্রদূষণৰ পৰা মুক্ত কৰাৰ বাবে সজাগ নহয়। বায়ু, শব্দ, ভূমি আৰু জল প্রদূষণে বিভিন্ন প্রজাতিৰ জীৱনলৈ ভাবুকি সৃষ্টি কৰিছে। মুঠতে বর্দ্ধিত জনসংখ্যাই এইদৰেই পৰিবেশীয় অস্থিৰতা আৰু ভাৰসাম্যহীনতাৰ সৃষ্টি কৰে। বিশ্বৰ উন্নয়নশীল দেশসমূহে নিশ্চয় উপলব্ধি কৰা উচিত যে অর্থনৈতিক বিকাশ আৰু নাগৰিকৰ জীৱন নির্বাহৰ প্রণালী উন্নীতকৰণৰ বাবে জনসংখ্যা বৃদ্ধি হ্রাস কৰাৰ বিকল্প নাই।

৪.৫ জনসংখ্যা পৰিস্থিতিৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি কিদৰে জীৱনৰ গুণগত মান উন্নত কৰিব পাৰি ?

এতিয়া আপুনি নিশ্চয় উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে যে এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ গুণগত মান মুখ্যতঃ নির্ভৰ কৰে সেই দেশখনৰ জনসংখ্যা পৰিস্থিতিৰ ওপৰত। সেয়ে চৰকাৰৰ কর্ত্তব্য আৰু দায়িত্ব হ'ল হ্রস্বকালীন আৰু দীর্ঘকালীন দুয়োধৰণৰ জাতীয় উন্নয়ন আৰু জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ মাজত থকা সম্পর্কৰ বিষয়ে জনসাধাৰণক অৱগত কৰোৱা আৰু সজাগতা বৃদ্ধি কৰা। তেতিয়াহে সঠিক উপায় অৱলম্বন কৰি জনসংখ্যা বৃদ্ধি ৰোধ কৰাৰ প্রতি প্রত্যাহবান জনাব পৰা

যাব । এতিয়া সময় আহি পৰিছে মানৰ জাতিক দুর্যোগৰ পৰা ৰক্ষা কৰা। জনসংখ্যা বৃদ্ধি ৰোধ কৰাৰ কেইটামান উপায় তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- **প্ৰকৃতিৰ লগত সমন্বয় ৰক্ষা কৰি বসবাস কৰা ঃ** মানুহে প্ৰকৃতিৰ লগত সমন্বয় ৰক্ষা কৰি বাস কৰিবলৈ শিকা উচিত। মানৱ জাতিয়ে কেৱল প্ৰকৃতিৰ মাজতে বসবাস নকৰে বৰং আন বহুতো সংস্থাৰ লগত সম্পৰ্ক থাকে। তেওঁলোকৰ পৰিৱেশৰ লগত সমতা অটুট ৰাখি জীৱন নিৰ্বাহ কৰে। বৰ্দ্ধিত জনসংখ্যাৰ দ্বাৰা দ্ৰুতগতিত প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ক্ষয় আৰু আৱৰ্জনা সৃষ্টিয়ে পৰিৱেশৰ ওপৰত এক প্ৰচণ্ড হেঁচাৰ সৃষ্টি কৰিছে। উদ্যোগীকৰণ আৰু অপ্ৰশমিত জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে প্ৰদূষণৰ মাত্ৰা বহু পৰিমাণে বৃদ্ধি কৰিছে। এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ এইটো বোধগম্য হোৱা উচিত যে প্ৰাকৃতিক সম্পদ যেনে ভূমি, বনাঞ্চল, পানী আদি পৰিমাণ সীমিত। সেয়ে মানৱ সম্পদ আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ মাজত যিকোনো ধৰণৰ ভাৰসাম্যহীনতাই দেশৰ অৰ্থনৈতিক ক্ষতি সাধন কৰিব পাৰে।
- **জাতীয় সম্পদৰ সম বিতৰণ ঃ** জনসংখ্যাৰ বিভিন্ন স্তৰৰ মাজত জাতীয় সম্পদৰ সম বিতৰণ হোৱা উচিত। জনসাধাৰণৰ প্ৰকৃত আয় বিভিন্ন চলকৰ ফলদায়ক উপাদন। প্ৰধান চলকসমূহ হ'ল অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ হাৰ, উপভোগৰ স্তৰ, জনসংখ্যাৰ আকাৰ, খাদ্য আহৰণৰ ক্ষমতা, স্বাস্থ্য আৰু চিকিৎসাৰ সুবিধা বা সেৱা, জনসাধাৰণৰ শিক্ষা, বাসস্থান আদি। এই সকলোবোৰ চলকৰে জীৱন প্ৰণালীৰ স্তৰৰ ওপৰত প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ আছে। জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ বাবে সুবিধা প্ৰদান চৰকাৰৰ প্ৰাথমিক দায়িত্ব, গতিকে দেখা যায় যে এখন দেশ অৰ্থনীতিৰ সম বিকাশৰ বাবে বিভিন্ন কাৰকসমূহৰ মাজত এক যথাৰ্থ ভাৰসাম্যতা থকাৰ প্ৰয়োজন।
- **জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ সৰ্বাধিক বিকাশ ঃ** জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু জীৱনৰ গুণগত মানৰ মাজত ইটোৰ লগত সিটোৰ প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্ক আছে। অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ লগত সামঞ্জস্য নৰখাকৈ হোৱা জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে সমগ্ৰ অৰ্থনৈতিক জীৱনলৈ বিপৰ্য্যয় কঢ়িয়াই আনে। আমাৰ দেশত সমূহ জনসাধাৰণে এতিয়াও অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ ফল আশাব্যঞ্জকভাৱে উপভোগ কৰিব পৰা নাই, চৰকাৰে এনে সঠিক নীতি আৰু পৰিকল্পনা কৰিব লাগে য'ত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ গুণগত আৰু সংখ্যাগত দুয়োটা দিশতে সমান গুৰুত্ব দিয়ে। সময়ে সময়ে এই নীতিসমূহৰ মূল্যাঙ্কনৰো আৱশ্যক। আমি আমাৰ পৰিকল্পনাত ব্যৰ্থ হৈছো নেকি? যদি ব্যৰ্থ হৈছো ই ত্ৰুটীপূৰ্ণ পৰিকল্পনা বা ৰূপায়নৰ ব্যৰ্থতাৰ বাবে নেকি? নে দুয়োবিধৰ বাবে? ইয়াৰ মূল আৰু অন্তৰ্নিহিত কাৰণ বিচাৰি উলিয়াব পৰা যাব যদিহে মানুহৰ স্বভাৱ আৰু সীমাৱদ্ধতা আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ বিষয়ে আমি এক সমালোচনাত্মক দৃষ্টিভঙ্গীৰে বিশ্লেষণ কৰি চাওঁ।
- **জনসংখ্যা শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা ঃ** শৈক্ষিক কাৰ্য্যসূচীত জনসংখ্যা শিক্ষাৰ অৰ্ন্তভুক্তি হ'ল

সময়ৰ এক প্ৰত্যাহ্বান। এই শিক্ষাই পৰিয়াল, সম্প্ৰদায়, জাতিৰ লগতে বিশ্বৰ জনসংখ্যা পৰিস্থিতিৰ অধ্যয়নৰ সুযোগ দিয়ে যিয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এনে পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি যুক্তি সঙ্গত চিন্তা-ধাৰা, দায়িত্বপূৰ্ণ দৃষ্টিভঙ্গী আৰু আচৰণ গঢ় দিয়াত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে।

জনসংখ্যা শিক্ষা উদ্দেশ্য সমূহ হ'ল—

(ক) সৰু পৰিয়ালৰ আৰ্হিৰ গ্ৰহণযোগ্যতা

(খ) পৰিয়ালৰ আকাৰ যে নিয়ন্ত্ৰণাধীন তাৰ জ্ঞান দিয়া

(গ) আইন অনুসৰি উপযুক্ত পৈণত বয়সত বিবাহৰ ব্যৱস্থা কৰা

(ঘ) পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ সুবিধাসমূহৰ লগতে সন্তানৰ সংখ্যা সীমিত ৰখা আৰু দুটা সন্তানৰ মাজত জন্মৰ ব্যৱধান ৰক্ষা কৰাৰ ফলত স্বাস্থ্য আৰু অৰ্থনৈতিক লাভালাভৰ বিষয়ে জ্ঞান দিয়া

- **সঠিক প্ৰমূল্যবোধ গঠন ঃ** সময়ৰ পৰিৱৰ্ত্তনৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি মানুহৰ মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্ত্তন আৰু নতুন মূল্যবোধৰ সৃষ্টি হোৱাটো বাঞ্ছনীয়। জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ হাৰৰ পৰিৱৰ্ত্তন ঘটাবলৈ হলে ভৱিষ্যতে হবলগীয়া পিতৃ-মাতৃসকলৰ ওপৰত কিছু হেঁচা প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব। যি সকলৰ বাবে পৰিয়ালৰ আকাৰৰ প্ৰতি পৰিৱৰ্ত্তনশীল দৃষ্টিভঙ্গীৰ অতি আৱশ্যক। এইসকল পিতৃ-মাতৃৰ মনত এনে দৃষ্টিভঙ্গী আৰু প্ৰমূল্যবোধ বৃদ্ধি কৰাৰ বাবে জনসংখ্যা শিক্ষা হৈছে এক শক্তিশালী অস্ত্ৰ , যিয়ে তেওঁলোকক যুক্তিপূৰ্ণ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাত সহায় কৰিব। অন্ধবিশ্বাস, ধৰ্ম্মান্ধতা, অদৃশ্যবাদ আদিৰ দৰে কু-সংস্কাৰৰ অন্ধকাৰ জগতত বুৰ গৈ থকা লোকসকলক জনসংখ্যা শিক্ষাই সমুখ সমৰত এপাত শক্তিশালী অস্ত্ৰই আক্ৰমণ কৰাৰ দৰে ফলপ্ৰসু কাৰ্য্য সম্পাদন কৰিব পাৰে। চৰকাৰেও জনসংখ্যা নিয়ন্ত্ৰণৰ লগত জড়িত সময়োপযোগী নতুন নীতি প্ৰৱৰ্ত্তন কৰাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে। লগতে সৰু পৰিয়ালৰ আৰ্হি গ্ৰহণ কৰাৰ বাবে জনসাধাৰণৰ মানসিকতাৰ বা দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰিৱৰ্ত্তন আনিবলৈ চৰকাৰে অহৰহ প্ৰচেষ্টা চলোৱা উচিত যাতে সকলোৰে জীৱনৰ গুণগত মান উন্নত হয়।
- **প্ৰদূষণ অৱস্থাক নিয়ন্ত্ৰণ ঃ** জীৱনৰ গুণগত মানৰ উন্নয়নৰ বাবে প্ৰদূষণমুক্ত প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ অত্যন্ত আৱশ্যক। কিন্তু দ্ৰুত জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ লগতে উদ্যোগীকৰণে বায়ু, পানী প্ৰদূষিত কৰাত অৰিহণা যোগায় যিয়ে মানৰ জাতি জীয়াই থকালৈ প্ৰবল ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে। যদিহে জনসংখ্যাৰ বৃদ্ধিৰ হাৰ এই গতিতেই বাঢ়ি থাকিবলৈ দিয়া হয়, তেন্তে সৰহ সংখ্যক লোকেই ভৱিষ্যতে পুষ্টিহীনতা, ক্ষুধা আৰু ৰোগাক্ৰান্ত হৈ জীয়াতু ভুগিব লাগিব। সেয়ে জাতীয় উন্নয়ন আৰু সমূহ জনসাধাৰণৰ সুখ-স্বচ্ছন্দৰ বাবে এক পুংখানুপুঙ্খভাৱে পৰ্য্যবেক্ষিত জনসংখ্যা পৰিকল্পনাৰ প্ৰয়োজন। সমাগত শতকৰোৰত পৃথিৱীত সুযোগ্যতাৰে জীয়াই থাকিবলৈ হ'লে জনসংখ্যা বৃদ্ধিত যে বাধা আৰোপ কৰা নিতান্ত প্ৰয়োজন এই বিষয়ে জনসাধাৰণৰ মাজত এক বাতাৱৰণৰ সৃষ্টি কৰা উচিত।

- **সাংস্কৃতিক সজাগতা ঃ** প্রত্যেক সংস্কৃতিৰ কিছুমান নিজস্ব মূল্যবোধ আছে যিয়ে ব্যক্তিত্বৰ অন্তর্নিহিত সুন্দৰতা আৰু বৌদ্ধিক, সৌন্দর্য্যবোধ আৰু নৈতিকতাৰ সংস্কৰণৰ গঢ় দিয়ে। নতুন প্রজন্মই তেওঁলোকৰ জ্যেষ্ঠ সকলৰ পৰা নিজ সম্প্রদায়ৰ বা সমাজৰ ৰীতি-নীতি, ধর্ম্ম বিশ্বাস, সমাজৰ অনুমোদিত আচৰণবিধি আৰু দৈনন্দিন জীৱনৰ প্রয়োজনীয় ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ বিষয়ে শিক্ষা আহৰণ কৰে। এখন সংস্কৃতিবান সমাজ জীৱনৰ গুণগত মানৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰে আৰু সেয়ে যুৱপ্রজন্মৰ মাজত পৰিৱেশৰ প্রতি ইতিবাচক দৃষ্টিভঙ্গী জগাই তোলা উচিত। যুৱপ্রজন্মৰ মাজত এনে বার্তা বা তথ্য প্রেৰণ কৰিব লাগে যিয়ে সমগ্র জীৱজগতত পৰিৱেশ আৰু জনসংখ্যাৰ কু-প্রভাৱৰ বিষয়ে যুৱসমাজক বোধগম্য কৰায় যাতে পৰিৱেশীয় মানদণ্ড আৰু জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ বাবে তেওঁলোক আৱেগিকভাৱে প্রতিজ্ঞাৱদ্ধ হবলৈ সমর্থবান হয়।
- **প্রব্রজনৰ ওপৰত নিয়ন্ত্রণ ঃ** প্রব্রজনে এখন দেশৰ জনসংখ্যাৰ জনসাংখ্যিক আর্হিৰ পৰিৱর্ত্তন ঘটায়। কম উন্নত দেশসমূহত গাওঁ অঞ্চলৰ পৰা নগৰাঞ্চললৈ হোৱা প্রব্রজন এক সাধাৰণ পৰিঘটনা কিন্তু এখন দেশৰ পৰা আন এখন দেশলৈ হোৱা প্রব্রজনে গুৰুতৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিব পাৰে যদিহে ঘৰুৱা দেশখনৰ থলুৱা লোকসকলৰ আর্থ-সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ৰাজনৈতিক জীৱনত প্রভাৱ পেলায়। তাৰোপৰি ই দেশৰ অর্থনৈতিক আন্তঃগাথঁনিৰো ধ্বংস আনিব পাৰে। গতিকে, প্রব্রজনৰ ক্ষেত্রত কঠোৰ নীতি-নিয়মৰ ব্যৱস্থা প্রয়োগ কৰিব লাগে আৰু প্রয়োজন অনুসৰি চৰকাৰে আন্তঃৰাষ্ট্রীয় সংস্থাৰো সাহার্য্য বিচৰা উচিত।
- **চৰকাৰৰ দৃঢ় পদক্ষেপ ঃ** জনবিস্ফোৰণ নিয়ন্ত্রণৰ বাবে এক পৰিকল্পিত নীতি গ্রহণ কৰা আৰু জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ গুণগত মান উন্নত কৰা প্রত্যেক নির্বাচিত চৰকাৰৰ সাংবিধানিক কর্ত্তব্য আৰু দায়িত্ব। এই উদ্দেশ্য সমূহত উপনীত হবলৈ হলে চৰকাৰে কিছুমান পদক্ষেপ লোৱা প্রয়োজন যাৰ দ্বাৰা জনসাধাৰণে জনবিস্ফোৰণৰ জ্বলন্ত সমস্যা ইয়াৰ নির্ণায়ৰ কাৰক আৰু ফলাফলৰ বিষয়ে অৱগত হয় । ইয়াৰ উপৰি চৰকাৰে আইনৰ ৰূপত কিছুমান নির্দ্দিষ্ট নীতি-নিয়ম প্রণয়ন কৰি ইয়াৰ কার্য্যকাৰিতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিব লাগে। তদুপৰি চৰকাৰে জনসাধাৰণক বিভিন্ন জন্ম নিয়ন্ত্রণ পদ্ধতিৰ উপায় অৱলম্বন কৰিবলৈ উৎসাহ জনাব লাগে আৰু এই পদ্ধতি সমূহৰ প্রতি আগ্রহী হবলৈ বা আগ্রহ বৃদ্ধি কৰিবলৈ সময়ে সময়ে উদ্‌গণিমূলক মাননি বা পুৰস্কাৰ আগবঢ়াব লাগে। এইদৰে, গণতান্ত্রিকভাৱে নির্বাচিত এখন চৰকাৰে উপযুক্ত উপায় অৱলম্বনৰ দ্বাৰা দেশৰ নাগৰিকসকলৰ মাজত জনসংখ্যা নিয়ন্ত্রণৰ প্রতি এক যুক্তিপূর্ণ দৃষ্টিভঙ্গী আৰু দায়িত্বপূর্ণ আচৰণৰ উৎকর্ষ সাধন কৰা উচিত যাৰ দ্বাৰা দেশৰ জনসাংখ্যিক দিশটোৰ উন্নয়ন ঘটে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ জীৱনৰ মানৰ উন্নয়নৰ ক্ষেত্রৰ জনসংখ্যা শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ কি কি হোৱা উচিত?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ এখন দেশৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণৰ ক্ষেত্রত চৰকাৰৰ ভূমিকাৰ আলোচনা কৰক

.....

.....

৪.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অধ্যায়টিৰ প্রথম খণ্ডত জীৱনৰ গুণগত মানৰ অর্থৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।
- জীৱনৰ গুণগত মান এক জটিল ধাৰণা। সৰল ভাষাত ইয়াৰ অর্থ হ'ল দৈহিক আৰু মানসিক প্রয়োজনীয়তাৰ সর্বোতম সন্তুষ্টি তথা সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক প্রয়োজনীয়তাৰ পৰিতৃপ্তি।
- জনসংখ্যা শিক্ষাত জীৱনৰ গুণগত মানৰ বাখ্যা আৰু বিশ্লেষণ এই প্রয়োজনীয়তা সমূহ পূৰণৰ সন্তুষ্টিৰ মাত্রাৰ আধাৰত আগবঢ়োৱা হয়। ই জীৱনৰ এক প্রক্রিয়া যিয়ে ব্যক্তিৰ লগতে সমাজৰ বাবেও এক সুন্দৰ, শ্রেষ্ঠ আৰু মূল্যবোধৰ মানৰ জীৱন গঢ়াত গুৰুত্ব প্রদান কৰে।
- জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে জীৱনৰ গুণগত মানত প্রভাৱ পেলায়। বিভিন্ন কাৰকৰ বাবে গুণগত মান নিম্নগামী হয়, সেই কাৰকসমূহ হ'ল— নিম্ন জনমুৰি আয়, গুণগত খাদ্যৰ অভাৱ, উপযুক্ত বাসস্থানৰ অসুবিধা, চিকিৎসাৰ সা-সুবিধাৰ অভাৱ, প্রাথমিক শিক্ষা প্রদানৰ বাবে বিদ্যালয়ৰ অভাৱ ইত্যাদি। ইয়াৰ উপৰিও জনসংখ্যা বৃদ্ধিয়ে বিভিন্ন প্রকাৰৰ পৰিবেশীয় সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। সম্প্রতি জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণৰ আওঁতালৈ অনা অত্যন্ত প্রয়োজন।
- সেয়ে দেখা যায় যে এখন দেশৰ জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ গুণগত মান প্রধানকৈ নির্ভৰ কৰে সেই দেশৰ জনসংখ্যা পৰিস্থিতিৰ ওপৰত। দেশৰ নাগৰিকৰ মাজত পৰিস্থিতিৰ ওপৰত দেশৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি নিয়ন্ত্রণাধীন কৰা চৰকাৰৰ এক প্রধান কর্ত্তব্য, যাৰ দ্বাৰা মানৱ সমাজক দুর্যোগৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব পাৰি। ইয়াৰ বাবে চৰকাৰে কিছুমান ফলদায়ক পদক্ষেপ গ্রহণ কৰিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে জনসাধাৰণক প্রকৃতিৰ লগত কেনেকৈ